

เจดีย์มหาบุญ: อัตลักษณ์ชาวมอญและอัตลักษณ์ใหม่ชุมชนวัดคลองแห

โดย: อรอำไพ นับสืบ

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ชาวมอญที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างเจดีย์มหาบุญ และการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของวัดคลองแหผ่านการสร้างเจดีย์มหาบุญ การศึกษาครั้งนี้ใช้การลงพื้นที่เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ร่วมกับการศึกษาข้อมูลการก่อสร้างเจดีย์มหาบุญที่ได้รับการเผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ ยกเว้นหนังสือเกี่ยวกับเจดีย์มหาบุญเนื่องจากยังไม่มีการตีพิมพ์เผยแพร่ ใช้กรอบแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์และความทรงจำเชื่อมโยงกับการนิยามความหมายอัตลักษณ์ ผลการศึกษาพบการสร้างอัตลักษณ์ชาวมอญที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างเจดีย์มหาบุญใน 3 ลักษณะ คือ ชาวมอญผู้ศรัทธาอย่างยิ่งในพุทธศาสนา ชาวมอญผู้มีทักษะในงานช่างก่อสร้างสถาปัตยกรรม ชาวมอญผู้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และแผ่นดินไทย ส่วนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของวัดคลองแหผ่านการสร้างเจดีย์มหาบุญใน 3 ลักษณะ คือ วัดคลองแหกับการสร้างสานต่อเจตนารมณ์ชาวกลันตัน วัดคลองแหกับการเปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรม วัดคลองแหกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

คำสำคัญ: ความทรงจำ, เจดีย์มหาบุญ, ชาวมอญ, วัดคลองแห, อัตลักษณ์

บทนำ

การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ได้รับความสนใจมาเนิ่นนานและยังคงมีประเด็นให้ศึกษาอย่างต่อเนื่อง อัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับการจำแนกแยกพวกเขาออกจากพวกเรา “มนุษย์สร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาเพื่อแยกตนเองและกลุ่มของตนเองออกจากคนอื่นหรือกลุ่มอื่น” (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2546: 36) แนวคิดอัตลักษณ์ของ Erving Goffman จำแนกแยกแยะความแตกต่างระหว่างอัตลักษณ์ส่วนบุคคลและอัตลักษณ์ทางสังคมไว้เป็น 3 ประเภทดังนี้ 1) ego identity คือความรู้สึกที่ปัจเจกมีต่อตนเอง 2) personal identity คือภาพของปัจเจกในสายตาผู้อื่น ในฐานะที่เป็นบุคคลที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว เช่น ดารา ศิลปิน 3) social identity คือสถานภาพทางสังคมของบุคคลที่ปัจเจกบุคคลนั้นสังกัดอยู่ เช่น อาชีพ เพศ ชนชั้นชาติพันธุ์หรือศาสนา ที่ปัจเจกนั้นสังกัดอยู่ (อภิญา เพ็องฟูสกุล, 2546)

การสร้างอัตลักษณ์ในบทความวิจัยนี้เป็นเรื่องเกี่ยวข้องสถานภาพทางสังคมที่ปัจเจกสังกัดอยู่และบริบทแวดล้อม การจัดการสถานที่และสิ่งแวดล้อมโดยรอบ “การสร้างอัตลักษณ์ของคนโดยเชื่อมโยงตนเองกับพื้นที่และทรัพยากรรอบ ๆ ตัว การก่อร่างสร้างอัตลักษณ์ของผู้คนนั้นส่วนหนึ่งเชื่อมโยงกับพื้นที่ทางวัฒนธรรมและกลุ่มก้อนทางสังคมที่ตนเองมีปฏิสัมพันธ์ด้วย แต่อีกส่วนหนึ่งก็มาจากการปรับตัววิถีการดำรงชีพ และการสร้างความรับรู้ผ่านพื้นที่ทรัพยากรและระบบนิเวศที่ตนเองเติบโตมาด้วยกัน ยุคปัจจุบันที่มนุษย์มีการเคลื่อนย้ายตนเองอย่างรวดเร็วและกระจัดกระจายมากขึ้น ทำให้คนบางกลุ่มไม่ได้ก่อร่างสร้างตัวตนของตนเองกับบ้านเกิดในเชิงกายภาพที่ชัดเจนตายตัวอีกต่อไป อย่างไรก็ตามพื้นที่ทางกายภาพและมโนทัศน์ที่เชื่อมโยงกับพื้นที่นิเวศก็ยังไม่ได้สูญหายไปอย่างสิ้นเชิง” (จักรกริช สังขมณี,

2561: 207) สำหรับชาวมอญที่เป็นคนพลัดถิ่นก็ไม่ได้ก่อร่างสร้างอัตลักษณ์กับบ้านเกิดในเชิงกายภาพที่ชัดเจนตายตัวอีกต่อไป แต่ได้สร้างอัตลักษณ์ที่สัมพันธ์กับบริบทในประเทศไทยซึ่งไม่ใช่บ้านเกิด ซึ่งเป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ชาวมอญเข้ามาปฏิบัติสัมพันธ์ด้วยในที่นี้คือพื้นที่การก่อสร้างเจดีย์มหาบุญ “พื้นที่มี 3 ลักษณะคือ พื้นที่ทางกายภาพและการเมือง (Geopolitical Space) พื้นที่ทางสังคม (Social Space) และพื้นที่ทางวัฒนธรรม (Cultural Space)” (ประสิทธิ์, 2548) พื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนวัดคลองแหเป็นพื้นที่ที่ประกอบไปด้วยความหลากหลาย ในแง่ของชาติพันธุ์ ภาษา และวิถีชีวิตคนในชุมชน กล่าวคือมีทั้งชาวไทยพุทธ ไทยมุสลิม ชาวมอญ และชาวต่างประเทศจากทางใต้ของไทยคือมาเลเซียที่ขึ้นมาท่องเที่ยวตลาดน้ำวัดคลองแห คนในชุมชนจึงมีวิถีชีวิตสัมพันธ์กับการค้า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ก็คือเจดีย์มหาบุญซึ่งการดำเนินการก่อสร้างใกล้แล้วเสร็จนั้นสามารถใช้เป็นพื้นที่เพื่อการศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ชาวมอญที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างเจดีย์มหาบุญและการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของวัดคลองแหได้อีกด้วย

“การนิยามอัตลักษณ์ที่อิงอยู่กับระบบนิเวศวัฒนธรรมรูปแบบนี้เองมีส่วนอย่างมากในการผูกยึดคนที่เคลื่อนย้ายไปมาเข้ากับอาณาบริเวณผ่านสถานะดั้งเดิมของพื้นที่ที่คนผู้นั้นกำเนิด คนพื้นเมืองที่มีถิ่นกำเนิดจากที่ไหนจึงถูกกำหนดกลาย ๆ ว่าเป็นส่วนหนึ่งและมักถูกผูกโยงไว้กับที่นั่นตลอดชีวิต แม้คนกลุ่มนั้นจะมีการเคลื่อนย้ายถิ่นไปที่อื่นในเชิงกายภาพแล้ว หากแต่ในบางครั้ง อัตลักษณ์และมนต์เสน่ห์ด้วยลักษณะนิเวศของถิ่นกำเนิดก็เป็นเสมือนการจ้องจำตัวตนในรูปแบบหนึ่งด้วยเช่นกัน การจ้องจำที่ว่านี้มักถูกทำให้เป็นธรรมชาติ เป็นเรื่องปกติธรรมดา มีการสร้างภาพลักษณ์ที่เน้นนิ่งตายตัวให้กับคนจำนวน

หนึ่ง” (จักรกริช สังขมณี, 2561: 208 อ้างถึงใน Malkki, 1992) ชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทยซึ่งมีส่วนร่วมในการก่อสร้างเจดีย์มหาบุญ การที่ชาวมอญเหล่านี้มีถิ่นกำเนิดในดินแดนที่ได้ชื่อว่าเปี่ยมด้วยศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้าในประเทศพม่าในปัจจุบัน การนิยามอัตลักษณ์ดังกล่าวได้ผูกโยงชาวมอญไว้กับนิยามเดิมแม้ว่าจะมีการเคลื่อนย้ายไปสู่เมืองขนาดใหญ่และจังหวัดอื่น ๆ ในภาคใต้ ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่อื่นในเชิงกายภาพแล้วก็ตาม แต่อัตลักษณ์ชาวมอญก็ยังคงสืบสานภาพกลุ่มชนที่เต็มเปี่ยมด้วยแรงศรัทธาเหมือนที่เคยเป็นมา

การเกิดขึ้นของเจดีย์มหาบุญ ตามเจตนารมณ์ที่ต้องการให้เป็นแหล่งเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชนของศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดคลองแหที่ได้ดำเนินการก่อสร้างขณะนี้ เป็นการย้ำเตือนความทรงจำหรือการจดจำในอีกรูปแบบหนึ่ง “การเชื่อมโยงความทรงจำกับอัตลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับมรดก ทำให้มรดกที่ถูกศึกษามากเป็นไปในเชิงบวก คือ เป็นสิ่งของ เหตุการณ์ หรือการแสดงออกที่ “ดี” นำไปสู่ความภาคภูมิใจร่วมกัน และมีความรู้สึกร่วมทางวัฒนธรรมที่นำไปสู่อัตลักษณ์ของกลุ่มสังคม ส่วนมรดกที่มีเรื่องเล่าไม่กลมกลืนกันมักถูกกันออกไปอยู่ชายขอบและถูกมองว่าเกี่ยวข้องกับความทรงจำหรืออดีตที่อาจไม่ดี” (Smith, 2006: 58-60)

ความทรงจำมีหลายรูปแบบและปฏิบัติการในหลายระดับ สิ่งต่าง ๆ ซึ่งพวกเราจดจำนั้นมีความแตกต่างกันมากมายและถูกจดจำด้วยเหตุผลที่หลากหลาย (Misztal, Barbara A., 2003: 9) ความทรงจำเป็นเรื่องทางสังคม เนื่องจากทุกความทรงจำมีอยู่ผ่านความสัมพันธ์กับสิ่งที่ถูกเชื่อมโยงกับสิ่งอื่น อาทิ ภาษา สัญลักษณ์ เหตุการณ์ และสังคม ตลอดจนบริบททางสังคม วัฒนธรรม (Misztal, Barbara A., 2003: 11) การสร้างเจดีย์มหาบุญ ซึ่งจำลองมาจากเจดีย์ชเวดากอง ก็เป็น

สัญลักษณ์อย่างหนึ่ง ปฏิบัติการของความทรงจำได้ถูกเชื่อมโยงกับเจดีย์มหาบุญ การสร้างเจดีย์จะเปลี่ยนเป็นความทรงจำ “สิ่งใดก็ตามที่เกิดขึ้นนั้นมีความหมาย เพราะสิ่งนั้นจะเปลี่ยนเป็นความทรงจำ” (Milosz, 2001 อ้างถึงใน Misztal, Barbara A., 2003: 9) และความทรงจำนั้นเป็นด้านที่ดี แสดงออกหรือฟื้นฟูวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชาวมอญให้เด่นชัด

หากมองว่าความทรงจำมิใช่เรื่องปัจเจกบุคคลเท่านั้นแต่เกี่ยวเนื่องกับความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกกับชุมชนหรือสังคม ชุมชนในที่นี้มีวัดเป็นศูนย์กลางและกิจกรรมต่าง ๆ ก็ได้อาศัยวัด และวัดก็ได้พึ่งพาปัจจัยต่าง ๆ จากผู้คน วัดจึงเป็นสถาบันที่มีอิทธิพลมากต่อการหล่อหลอมสร้าง ความทรงจำ วัดเป็นแหล่งของสถาบันทางความทรงจำหนึ่งในสังคม “ความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลกับชุมชน การที่บุคคลจะจำเรื่องใดเรื่องหนึ่งขึ้นอยู่กับแรงกดดันหรือกระบวนการขัดเกลาทางสังคม การที่คนเลือกจำเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นอิทธิพลจากสังคม เพราะเราข้องแวะกับสถาบันทางความทรงจำต่าง ๆ ที่อยู่ในสังคม เช่น โรงเรียน ครอบครัว วัด อีกประเด็นก็คือสื่อความทรงจำที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษาความทรงจำสังคม (social memory) ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดที่สุด คือ อนุสาวรีย์พิพิธภัณฑน์ หนังสือ และภาพยนตร์” (นันทนัย ประสานนาม, 2018: online) ทั้งคนไทยและมอญต่างผูกพันกับวัดตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะอดีตที่มีเรื่องราวเล่าขานเกี่ยวกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่เรียกว่าโคกนกคุ้ม บริเวณใกล้เจดีย์มหาบุญในปัจจุบัน การสร้างเจดีย์มหาบุญก็เป็นอีกหนึ่งการสถาปนาให้เรื่องราวในอดีตกลายเป็นความทรงจำสังคม (social memory)

วัดคลองแห เป็นวัดที่มีภูมิหลังประวัติความเป็นมายาวนานปัจจุบันมีบทบาทในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชวัดคลองแหดังที่จะได้นำเสนอต่อไปในบทความวิจัยนี้และการสร้าง

เจดีย์มหาบุญได้เข้ามามีส่วนในการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของวัดคลองแห ได้รวมเอาการกระตุ้นเศรษฐกิจ วิถีชีวิตคนในชุมชนและการเอื้ออำนวยประโยชน์ให้คนพลัดถิ่นคือชาวมอญได้แสดงออกถึงความสามารถทางวิจิตรศิลป์การก่อสร้าง แหล่งศูนย์รวมในการพบปะทำกิจกรรมทางศาสนา เป็นพื้นที่ที่สามารถนำมาศึกษาอัตลักษณ์ของชาวมอญในประเทศไทยและอัตลักษณ์ใหม่วัดคลองแห

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ชาวมอญที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างเจดีย์มหาบุญ
2. เพื่อศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของวัดคลองแหผ่านการสร้างเจดีย์มหาบุญ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาเอกสารข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์และความทรงจำ
2. กำหนดขอบเขตของการศึกษา
3. เก็บรวบรวมข้อมูล ลงพื้นที่สัมภาษณ์
4. วิเคราะห์ข้อมูล
5. สรุปผลการวิจัย เรียบเรียงและนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบบทความวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

เก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับเจดีย์มหาบุญจากการสัมภาษณ์กลุ่มประชากรชาวมอญและไทยที่มีส่วนในการก่อสร้างเจดีย์มหาบุญและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ที่มีการเผยแพร่ ยกเว้นหนังสือเกี่ยวกับเจดีย์มหาบุญ เนื่องจากยังไม่มีสารตีพิมพ์เผยแพร่

ผลการวิจัย

1. การก่อสร้างเจดีย์มหาบุญได้ทำให้เห็นการสร้างอัตลักษณ์ของชาวมอญพลัดถิ่นที่เข้ามาอยู่อาศัยทำมาหากินในประเทศไทย เจดีย์มหาบุญมีการเชื่อมโยงกับการสร้างอัตลักษณ์ชาวมอญ จากการศึกษาลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์ร่วมกับการศึกษาจากสื่อออนไลน์ พบการสร้างอัตลักษณ์ชาวมอญที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างเจดีย์มหาบุญในลักษณะต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 ชาวมอญผู้มีศรัทธาอย่างยิ่งในพุทธศาสนา

ชาวมอญในบทความวิจัยนี้หมายถึงผู้มีถิ่นกำเนิดในประเทศพม่าและเป็นคนพลัดถิ่นเข้ามาดำเนินชีวิตทำมาหากินในประเทศไทย คำว่า “มอญ” คือชื่อเรียกขานลดทอนความเป็นชายขอบ เข้าแทนที่พม่าซึ่งมีภาพแทนเป็นศัตรูของไทยตามประวัติศาสตร์กระแสหลัก พระสีนະกล่าวว่ “มอญ มาจาก มงโกลี กัมพูชา กับ ไทย ก็เป็นคนมอญมาก่อน” (พระสีนະ, สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่าการนิยามความหมายดังกล่าวทำให้เกิดลักษณะความเป็นพวกเดียวกันอย่างน้อยก็ในอดีต บันทึกลงแบ่งความเป็นพวกเขา-พวกเรา ออกไป ชาวพม่าที่คนไทยกล่าวถึงโดยรวมนั้นแต่พวกเขา มองตนเองว่าเป็นมอญไม่ใช่พม่า สังเกตได้จากความแตกต่างในการนุ่งผ้าถุง “ถ้าใส่ผ้าถุงสีแดงคือคนมอญ” (กริต, สัมภาษณ์)

วัฒนธรรมแห่งความศรัทธาของชาวมอญกับพุทธศาสนาเป็นวิถีปกติที่สั่งสมสืบทอดกันมานานแล้ว แม้ชาวมอญพลัดถิ่นเข้ามาอาศัยในประเทศไทย อยู่ในบริบทแวดล้อมที่ต่างไปในโลกสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความเจริญทางวัตถุ แต่การมีจิตคิดสละออกซึ่งวัตถุ นอกจากเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในวันวางศิลาฤกษ์เจดีย์มหาบุญตอกย้ำให้เห็นว่าศรัทธาของเขาเหล่านี้มิได้คลอนแคลน ยังคงตั้งมั่นเห็นได้จากการนุ่งขาวห่มขาว ถือสีลแปด ไม่ใส่รองเท้า และถอดเครื่องประดับต่างๆ ที่ติดตัวมาใส่ลงในมุ้งที่เพ็ญรอบเจดีย์ในวันวางศิลาฤกษ์

“คราวที่วางศิลาฤกษ์ บริเวณตำแหน่งตรงกลางของเจดีย์ เมื่อปี พ.ศ. 2557 ชาวมอญเต็มไปหมด นุ่งขาวห่มขาว ไม่ใส่รองเท้า ถอดแหวน นาฬิกา ตุ้มหู หรือเครื่องประดับมีราคาต่าง ๆ ใส่ในมุ้งมุ้งที่เพ็ญรอบเจดีย์ อย่างไรก็ตามชาวไทยก็มีจำนวนมาก แต่อย่างน้อยกว่าคนมอญในวันวางศิลาฤกษ์” (ลุงคล้าย: ผู้ให้สัมภาษณ์)

นอกจากนี้การที่ซึ่งโก (เซงโก) คนมอญอดีตหัวหน้าคนงานก่อสร้างพระเจดีย์ในระหว่างที่คุมงานก่อสร้างช่วงเริ่มต้นก็นุ่งขาวห่มขาว ถือสีลแปด เจ้าอาวาสให้สัมภาษณ์ว่า “หัวหน้าช่างที่คุมเจดีย์ต้องถือนีลแปด นุ่งขาวห่มขาว” (หนังสือพิมพ์บ้านข่าว, online: 2558) ต่อมาซึ่งโกได้ก้าวเข้าสู่ร่มกาสาวพัสตร์ ได้นามว่า “พระสีนະ” เป็นพระวัดคลองแห นอกจากจะเป็นการเปลี่ยนสถานะทางสังคม จากฆราวาสสู่ภิกษุสงฆ์แล้ว “ในสมัยโบราณ การบวชนำไปสู่การเลื่อนสถานะทางสังคม แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าได้เลื่อนจากสามัญชนไปเป็นขุนนาง เพราะนั่นมีอยู่น้อยกรณีมาก แต่การบวชของชาวบ้านชาวเมืองทั่วไปก็มีส่วนในการเลื่อนสถานะเหมือนกัน เช่นที่ว่า บวชแล้วเป็น “คนสูง” ไม่เป็น “คนดิบ” อีกต่อไป ก็คือการเลื่อนสถานะทางสังคมอย่างหนึ่ง” (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2561: online) เจดีย์มหาบุญคือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีจารีตในการสร้างให้ถูกต้องตามที่ปฏิบัติกันมาอย่างเคร่งครัด ในแง่หนึ่งการทำให้คนระดับหัวหน้าที่จะสร้างเจดีย์ต้องถือนีลแปดก็เป็นการเปลี่ยนคนให้เข้ากับสถานที่ ถือเป็นกระบวนการเพื่อดำรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ของสถานที่ “ผู้หญิงทำ(ก่อสร้าง)ไม่ได้เลย บนเจดีย์เขาไม่ให้ขึ้นไปเลย คนมอญเขาจะถือว่าตรงประตูก็ถอดรองเท้า” (กริต: ผู้ให้สัมภาษณ์) เช่นเดียวกับเจ้าอาวาสวัดคลองแหกล่าวว่า “คนที่จะขึ้นไปบนเจดีย์ ถ้าเป็นผู้หญิงห้ามขึ้น ถ้าเป็นผู้ชายขึ้นได้แต่ต้องถอดรองเท้า” “หัวหน้าช่างที่คุมเจดีย์ต้องถือนีลแปด นุ่งขาวห่มขาว”

และ “การสร้างเจดีย์ คนที่จะสร้างต้องรักษาศีลแปด ต้องกินเจ ทุกวันอาทิตย์มาสร้างเจดีย์ไม่ต่ำกว่า 150 คน” (หนังสือพิมพ์บ้านข่าว, online: 2558) จึงเป็นการประกาศให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์และเทพยดาทั้งหลายรับรู้ถึงความตั้งใจนี้ การที่พระสีนະเลือกที่จะบวชที่วัดคลองแห ซึ่งเป็นวัดที่กำลังก่อสร้างเจดีย์มหาบุญ ในแง่หนึ่งก็เป็นการสร้างอัตลักษณ์ของชาวมอญที่นอกจากจะเป็นแรงงานในการก่อสร้าง ยังเป็นบุคคลที่เป็นศูนย์รวมทางใจให้ชาวมอญในประเทศไทยในพื้นที่ใกล้เคียงและที่มีศรัทธาเมื่อมีโอกาสเข้ามาสักการะเจดีย์มหาบุญ ก็จะได้แสดงความศรัทธาต่อปูชนียบุคคลชาวมอญที่บวชเป็นพระ โดยไม่เลือกสถานที่ว่าจะต้องกราบในโบสถ์หรือในตัวอาคารเท่านั้น แต่ด้วยการกราบพระสีนະบนพื้นปูนซีเมนต์ซึ่งยังสร้างไม่เสร็จดี

จะเห็นได้ว่าแรงศรัทธาของชาวมอญนั้นแรงกล้า ซึ่งโกหรือเซงโก (หัวหน้าแรงงานชาวเมียนมาผู้ริเริ่มสร้างเจดีย์ไทย-เมียนมา) ให้สัมภาษณ์ว่า “ถ้าได้สร้างเจดีย์องค์เล็ก ๆ ประมาณเก้าศอก ถ้าได้สร้างคนเราคนงานทุกคนจะได้บุญ” และ “แบบเจดีย์ชเวดากองเป็นจำลองชเวดากอง และถ้าได้สร้างใคร ๆ ก็ได้นบุญ” (นักข่าวพลเมือง, online: 2558) ชาวมอญต่างพูดเป็นเสียงเดียวกันว่า “ภูมิจใจ” กับเจดีย์ชเวดากองจำลองที่ร่วมกันสร้าง เจ้าอาวาสกล่าวว่า “ประจวบเหมาะ กับมีผู้มีจิตศรัทธา คือมีชาวมอญ ชาวพม่า เขาก็มีความศรัทธา อยากที่จะสร้างเจดีย์ พอดีก็มาเจอกันเสร็จแล้วทางวัดก็ยินดีที่จะให้ชาวมอญ ก็ได้สร้างเจดีย์” (หนังสือพิมพ์บ้านข่าว, online: 2558) นักข่าวพลเมือง สาขาวิชาชุมชนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ม.อ. รายงานว่า “พวกเขาเชื่อว่านี่จะเป็นการสร้างผลบุญครั้งยิ่งใหญ่ แม้จะไม่มีค่าตอบแทนเป็นเงินก็ตาม สำหรับการสร้างเจดีย์ในครั้งนี้ แรงงานชาวเมียนมาหมุนเวียนมาช่วยกันทำเพราะพวกเขาเชื่อว่า นี่จะ

ภาพ 1 ชาวมอญขณะก้มกราบพระสีนະบนพื้นปูนซีเมนต์บริเวณด้านข้างพระเจดีย์ (ถ่ายโดยผู้เขียนบทความ)

เป็นการสร้างผลบุญครั้งยิ่งใหญ่” จะเห็นว่าในทัศนะของชาวมอญนั้นการสร้างเจดีย์ครั้งนี้คือการสร้างมหาคุณุศล อัตลักษณ์ชาวมอญผู้มีศรัทธาในพุทธศาสนาอย่างคงมั่น แม้อยู่ในแผ่นดินอื่นแต่ในฐานะคนพลัดถิ่นก็ยังคงอัตลักษณ์นี้ไว้ไม่คลอนแคลน

1.2 ชาวมอญผู้มีทักษะในงานช่างก่อสร้างสถาปัตยกรรม

การสร้างเจดีย์มหาบุญ ทำให้ชาวมอญได้ประกาศอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเอง เป็นการรื้อฟื้นวัฒนธรรมและภูมิปัญญาทางการก่อสร้างซึ่งไม่สามารถหาช่างคนไทยทำได้ ทั้งยังเป็นการแสวงหาพื้นที่ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาวมอญ มีการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมชาวมอญเองที่มีความสามารถทางการช่างวิจิตรศิลป์และการก่อสร้าง ทั้งยังเป็นการแยกอัตลักษณ์ชาวมอญออกจากชาวพม่า พระครูใบฎีกาสมศักดิ์ ฐิตคุโณ กล่าววว่า “มอญต่างจากพม่า พม่าเป็นนักปกครอง เป็นทหาร แต่มอญเรียนวิจิตรศิลป์ มอญกลุ่มเดิมเชี่ยวชาญในการก่อสร้าง (ส่วนพวกขอมเชื้อในพิธีกรรม ถ้าพวกลวะวาคือทางการเกษตร ปลูกฝิ่น) มอญเรียนจากบรรพชน แก้วสิบเปอร์เซ็นต์เกี่ยวกับวิจิตรศิลป์

ก่อสร้าง เจดีย์มหาบุญ เก้าสิบเปอร์เซ็นต์เป็นคนมอญ สร้าง นอกนั้นก็ชนชาติอื่น (ตะเข็บชายแดน) ชนกลุ่มน้อย เป็นลูกมือด้วย” (พระครูใบฎีกาสมศักดิ์ ฐิตคุโณ, สัมภาษณ์) กล่าวได้ว่า ทักษะทางการก่อสร้างนั้นชาวมอญมีฝีมือเป็นที่ยอมรับ สิ่งเหล่านี้ถูกส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น จนมาถึงรุ่นที่สร้างเจดีย์มหาบุญ ณ วัดคลองแห

สำนึกเกี่ยวกับตัวตนอันแจ่มชัดซึ่งเกิดจากการตระหนักว่าภูมิหลังความเป็นมาของบรรพบุรุษคือฝีมือทางช่าง ชาวมอญมีฝีมือทางการช่าง สานต่อจากบรรพบุรุษ พระสีนะ หรือชื่อเดิมเมื่อครั้งเป็นฆราวาสว่า ซิงโก (เซงโก) หัวหน้าแรงงานชาวมียนมาและผู้ก่อสร้างเจดีย์ไทย-เมียนมา) ให้สัมภาษณ์ถึงบรรพบุรุษแต่เดิมว่า “ปู่เป็นช่างสร้างเจดีย์ มีพี่น้อง 8 คน เป็นชาย 4 คน หญิง 4 คน ในจำนวนที่เป็นชายนี้เป็นชายช่าง 3 คน” (พระสีนะ, สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่าในครอบครัวของพระสีนะคนในตระกูลยังคงสืบสานภูมิปัญญางานช่างที่บรรพบุรุษได้สั่งสมจากรุ่นสู่รุ่น สำหรับพระสีนะก่อนจะบวชเคยทำงานรับเหมาก่อสร้าง และนายเว่ยซึ่งเคยเป็นช่างไม้ ทำงานก่อสร้างด้วยกันมา บิดาของนายเว่ยเป็นผู้สอนศิลปะทางช่างฝีมือให้นายเว่ย ปัจจุบันนายเว่ยมาช่วยทางวัดนั่งรับบริจาคเงินเพื่อสร้างเจดีย์มหาบุญ

เจตนารมณ์ตั้งต้นมิใช่การหาแรงงานชาวมอญที่มีฝีมือมาสร้าง แต่เนื่องจากไม่มีช่างคนใดสามารถจะทำรูปแบบตรงนี้ (รูปแบบเฉพาะ) ได้แล้ว ประจวบเหมาะกับเจอคนมอญที่สามารถทำได้ จึงได้ให้ชาวมอญมาสร้าง “รูปแบบตรงนี้นั้นทำยาก หาช่างยากด้วย ไม่มีทำที่ไหน เสร็จแล้วก็ให้ชาวมอญที่เขาเห็นว่าเขาทำได้ดี รูปทรงนี้ เกณฑ์คนที่มีความชำนาญก็เลยให้ทำทรงนี้ตรงนี้” (เจ้าอาวาส, สัมภาษณ์) แม้ช่างฝีมือชาวมอญจะไม่ใช่คนที่ถูกหมายตาให้ทำงานนี้แต่แรก ทว่าการได้เข้ามาช่วยก่อสร้างเจดีย์มหาบุญก็คือโอกาสอันดีในการแสดงออกถึงความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนา ทั้งยัง

เป็นการฝากฝีมือไว้บนแผ่นดินไทย คนไทยให้การยอมรับอย่างไรก็ตามการยอมรับนี้อยู่บนเงื่อนไขของการอาศัยชาวมอญผู้มีทักษะในงานช่างก่อสร้างสถาปัตยกรรมในฐานะช่วยสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของวัดคลองแหให้เห็นว่าวัดได้เปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรม เพื่อที่จะเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังจะกล่าวถึงในส่วนท้ายของบทความวิจัย

1.3 ชาวมอญผู้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร และแผ่นดินไทย

การสร้างเจดีย์มหาบุญ ยังทำให้ชาวมอญได้แสดงออกถึงความกตัญญูที่สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชบรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) และแผ่นดินไทย กริต ลูกชายของซิงโก (เซงโก) (ปัจจุบันซึ่งโกบวชแล้วได้นามว่า “พระสีนะ”) กริตกล่าวถึงความตั้งใจของพ่อตนเองว่า “อีกอย่าง พ่อสร้าง (เจดีย์) อยากรอบแทนในหลวงรัชกาลที่ 9 ก่อนพระองค์เสด็จ อยากรอบแทน (พระองค์) มาอยู่เมืองไทยนานแล้ว” (กริต, สัมภาษณ์) “พระครูวาปีธรรมอุดม เจ้าอาวาสวัดคลองแหให้สัมภาษณ์ว่า “ทางวัดก็มีโครงการที่จะสร้างเจดีย์อยู่ก่อนแล้ว ก็ประจวบเหมาะกับผู้ที่มีจิตศรัทธา คือมีชาวมอญชาวพม่า เขาก็มีความศรัทธาอยากที่จะสร้างเจดีย์ พ่อดีก็มาเจอกัน เสร็จแล้วทางวัดก็ยินดีที่จะให้ชาวมอญ ก็ได้สร้างเจดีย์ ชาวมอญนี้มีความต้องการที่จะทดแทนบุญคุณที่ได้มาอาศัยอยู่ในเมืองไทย ได้มาทำมาหากินเป็นเวลาหลายปี” (หนังสือพิมพ์บ้านข่าว, online: 2558)

การสำนึกในบุญคุณพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 และแผ่นดินไทย ด้วยการร่วมก่อสร้างเจดีย์มหาบุญนี้ได้ทำให้เกิดภาพของกลุ่มชนที่มีสำนึกในการมาพึ่งพิงขออาศัยแผ่นดินอื่นอยู่ แม้ว่าการมาใช้ชีวิตในประเทศไทยจะได้รับค่าแรงตอบแทนในการทำงาน แต่ความสำนึกที่ว่ามาพึ่งบุญนั้นคือการเชื่อมโยงตนกับ

บุคคลอื่นแผ่นดินอื่นว่าได้พึ่งพาอาศัยกัน และชาวอมุญ นั้นสำนึกในสิ่งที่ได้รับบนแผ่นดินไทย ทั้งยังเป็นการ ได้กลับและบั่นทอนความคิดของคนไทยบางกลุ่มซึ่ง เกรงกลัวว่าอมุญจะมายึดวัดอีกด้วย กรรมการวัดซึ่งเป็น ชาวบ้านคนไทย บางคนมีความวิตกกังวล พระ ชาวอมุญกล่าวว่า “กรรมการวัดกลัวอมุญยึดวัด” (พระสีน๊ะ, สัมภาษณ์) แม้ว่าเจดีย์มหาบุญจะเป็น พื้นที่ทางศาสนาที่ดูน่าจะเปิดกว้างให้กับผู้ศรัทธาใน พุทธศาสนาโดยไม่จำกัดชาติพันธุ์ แต่ความรู้สึกที่ว่ากลัว อมุญจะมายึดวัดยังคงอยู่ในจิตใจของคนไทยบางกลุ่ม และออกจากปากคำของชาวอมุญซึ่งบวชเป็นพระ สิ่ง เหล่านี้สะท้อนว่าชาวอมุญยังรู้สึกถึงความเป็น “คนอื่น” เป็นชนกลุ่มน้อยที่ยังคงติดภาพลบในสายตาคนไทย แต่พลังของเจดีย์ก็มีอำนาจมากพอจะให้กรรมการวัด ซึ่งเป็นคนไทยวิตกกังวล จึงเป็นการแสดงถึงสถานะ ชาวอมุญที่รู้ตนว่าด้อยกว่าพร้อม ๆ กับสามารถสร้างความยิ่งใหญ่ไปในขณะเดียวกัน

แต่ภายหลังจากความวิตกกังวลก็หายไป ชาวบ้าน วัดคลองแหให้สัมภาษณ์ว่า “ถ้าเป็นเมื่อก่อน ผมก็คิด ไปอีกแบบนะครับ (หมายถึง คิดในทางไม่ยินดีกับการ ที่ชาวอมุญเข้ามาสร้างเจดีย์) แต่เราหลังจากที่ได้มา สร้างตรงนี้ได้แล้วก็ได้คิดอีกแบบว่า วันนี้ผมในฐานะคน คลองแห อยู่ไม่ไกลจากที่นี่เท่าไร ก็มีความยินดีนะครับ ที่ว่าเพื่อนร่วมชาติของเรานี้ได้มาสร้างเจดีย์” (นักข่าว พลเมือง, online: 2558) ท่าทีของคนไทยต่อกลุ่มชน ที่เป็นคนอื่นก็ดูมองในอีกแบบ คือคนไทยมองชาวอมุญ ในแง่ดีมากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็ยังตั้งอยู่บนเงื่อนไขว่า เจดีย์ มหาบุญคือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นดินแดนเปิดให้กลุ่มชน ที่มีสถานะทางสังคมต่ำกว่าเข้ามามีบทบาทในการ ก่อสร้าง บนเงื่อนไขของการมีนับถือศาสนา่วมกันและ การที่คนอมุญมีฝีมือทางจิตรศิลป์และการก่อสร้างดัง จะได้กล่าวต่อไปในส่วนของการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ ของวัดคลองแหผ่านการสร้างเจดีย์มหาบุญที่ว่า

วัดคลองแหกับการเปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลาย ทางวัฒนธรรม

2. การสร้างเจดีย์มหาบุญ ได้ทำให้เห็นการสร้าง อัตลักษณ์ใหม่ของกลุ่มชนวัดคลองแหผ่านการสร้าง เจดีย์มหาบุญใน 3 ลักษณะ คือ วัดคลองแหกับการ สร้างสานต่อเจตนารมณ์ชาวกลันตัน วัดคลองแหกับการ เปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรม วัดคลองแหกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนและแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

2.1 วัดคลองแหกับการสร้างสานต่อเจตนารมณ์ ชาวกลันตัน

แม้ว่าลุงคล้ายจะกล่าวว่า “เจ้าอาวาสวัดคลองแห เป็นผู้ริเริ่ม” (ลุงคล้าย, สัมภาษณ์) สร้างเจดีย์ ทว่า เจ้าอาวาสและพระครูใบฎีกาสมศักดิ์ วิฑูตคุโณ กล่าว ตรงกันว่าจุดเริ่มต้นของการสร้างเจดีย์มหาบุญอยู่ที่ การสานต่อเจตนารมณ์ชาวกลันตัน เจ้าอาวาสกล่าวว่า “สำหรับเจดีย์ก็คือสร้างตามเจตนารมณ์ของชาวกลันตัน ที่จะนำทรัพย์สินสมบัติไปบรรจุเจดีย์นครศรีธรรมราช ทาง วัดก็เลยจะใช้โอกาสที่มีชาวอมุญ ที่มาปักหลักตั้งฐาน ก่อสร้างอยู่ในจังหวัดสงขลาที่เขามีศรัทธาเนื่องในเจดีย์ ให้เขามาร่วมกันสร้าง โดยเขาจะเกณฑ์คนงานตาม โรงงานมาช่วยขนอิฐชนทราย ช่วยกันทำ” (เจ้าอาวาส, สัมภาษณ์)

สถานที่ในการก่อสร้างเจดีย์มหาบุญมีประวัติ ความเป็นมา ตามตำนานเล่ากันมาหลังจากสร้างเจดีย์ นครศรีธรรมราชจะมีการเฉลิมฉลองและบรรจุแก้วแหวน เงินทองทรัพย์สินมีค่า หัวเมืองทางมลายู คือหัวเมือง ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู และปะลิส หัวเมืองกลันตัน นั้นอยู่ไกลสุดจึงเดินทางมาถึงที่หลัง ชาวบ้านมีศรัทธา ในพุทธศาสนาต้องการเดินทางไปร่วมพิธีเฉลิมฉลอง และบรรจุทรัพย์สินมีค่า ณ เจดีย์ที่นครศรีธรรมราช ระหว่างทางมีการบอกรบบุญและมาพักที่โคกนกคุ้มซึ่ง ก็คือบริเวณเกาะกลางน้ำ(ตั้งอยู่บริเวณทางทิศเหนือ

ของเจดีย์มหาบุญในปัจจุบัน) ขณะกำลังเตรียมตัวออกเดินทางต่อไปยังนครศรีธรรมราช มีผู้เดินทางกลับมาจากการร่วมพิธีสร้างเจดีย์ที่นครศรีธรรมราช แจ้งข่าวให้ทราบว่าทางเจดีย์ที่นครศรีธรรมราชปิดการบรรจุทรัพย์สินลงในพระธาตุเจดีย์เรียบร้อยแล้ว จึงไม่สามารถบรรจุสิ่งใดเพิ่มเข้าได้อีก จึงได้ตกลงกันที่จะฝังทรัพย์สินมีค่าไว้ ณ โคนนกคุ้ม ซึ่งเป็นบริเวณเกาะกลางคลองแหในปัจจุบันใกล้กับบริเวณก่อสร้างเจดีย์มหาบุญ

“ในสมัยที่เขาสร้างเจดีย์นครศรีธรรมราช ก็ให้หัวเมืองทุกหัวเมืองนี้ได้มีการไปร่วมเฉลิมฉลองเจดีย์กันเมื่อสร้างเจดีย์เสร็จ หัวเมืองไทรบุรี กลันตัน ประลิส ก็จะไปร่วมพิธีเฉลิมฉลองพระเจดีย์กัน หัวเมืองกลันตัน หัวเมืองอื่นด้วยก็ได้จัดขบวนเฉลิมฉลองพระเจดีย์ และไปบรรจุพระธาตุ รวบรวมผู้คนที่มีความศรัทธา พอได้คนเสร็จก็ได้ล่องเรือมา ล่องเรือก็ได้บอกบุญเพื่อรับบริจาคแก้วแหวนเงินทองจากชาวบ้านด้วย ใช้ซองเป็นเครื่องบอกบุญ ดีซองมาตลอดแม่น้ำลำคลอง ดีซองเสร็จ ชาวบ้านได้ยินเสียงซ้องก็ออกมาบริจาคแก้วแหวนเงินทองกัน หลังจากนั้นพอได้แก้วแหวนเงินทองแล้วก็นำมาบรรจุ โดยใช้กุศโลบายคือแอบซ่อนโจร สมัยนั้นจะมีโจรผู้ร้ายคอยดักปล้น ก็เลยทำเป็นหุ่นนกคุ้ม แล้วเงินทองก็แอบไว้ประดับเรือมา นั้นพอรอนแรมมาก็มาพักอยู่บริเวณหลังวัดในปัจจุบันเป็นสามแยก แม่น้ำสามสายมาบรรจบพบกันที่ตรงนั้น เป็นสับปายะที่ดี จากนั้นชาวกลันตันก็เลยมาพักอยู่บริเวณที่ตรงนั้น เสร็จแล้วพอชาวกลันตันพักเสร็จหนึ่งคืน พอรุ่งเช้าก็เตรียมตัวที่จะเดินทางต่อไป ปราบกฏว่าพอชนข้าวของลงเรือเสร็จเรียบร้อยพวกที่เขาเดินทางไปแล้วล่วงหน้าก่อนแล้ว (ใช้ขบวนม้าเขาจะมีความเร็วกว่า) ก็เลยเดินทางกลับมา ก็เลยมาเจอกับชาวกลันตันที่จะเตรียมตัวเดินทางไปนครศรีธรรมราช พวกที่มาก็บอกว่าเขาปิดพระธาตุเจดีย์เรียบร้อยแล้วไม่สามารถ

ที่จะไปบรรจุทรัพย์สินเงินทองได้ ดังนั้นชาวกลันตันก็เลยมีการปรึกษากันว่าจะทำอย่างไรกับทรัพย์สินสมบัติที่รับบริจาคมาแล้ว ส่วนใหญ่ก็บอกว่าจะไม่นำทรัพย์สินสมบัติกลับไป โดยจะทำการฝังไว้ตรงนี้ จะจำลองตรงนี้เป็นเจดีย์ถวายเป็นพุทธบูชาที่ตรงนี้แหละ ทำพิธีฝังทรัพย์สินสมบัติโดยมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ ก็มีคนที่มีความรู้ทางไสยศาสตร์ก็นำข้าวสารมาข่มหนึ่งแล้วนำมาเสก พอเสกเสร็จต้องหว่านข้าวสารไปโดยรอบตรงนั้น โดยหว่านเป็นการที่จะปกป้องรักษาทรัพย์สินสมบัติที่ฝัง แล้วคนหนึ่งก็เอาน้ำมนต์มาปะพรมรอบ ๆ ป้องกันมิให้ใครมาขุดทรัพย์สินสมบัติ เสร็จแล้วคนหนึ่งก็นำผ้า คือจะเป็นผู้หญิงเอาผ้าที่เขาມ่วนทูนมาเอาผ้ามาแล้วก็มาปิดที่ปากไห พอเอาทรัพย์สินสมบัติใส่เสร็จก็เอาผ้านี้ปิดไว้ที่ปากไห หลังจากนั้นทรัพย์สินสมบัติก็ทำการฝังลงตรงนั้นทั้งหมด ซ้องที่ชาวกลันตันแห่มากก็อาจมลงที่คลองด้วย จะไม่เอากลับไป ชาวบ้านก็เรียกตรงนั้นเลยว่า “คลองซ้องแห่” หลังจากนั้นมาก็มีชาวบ้านมาอยู่กันหลายครัวเรือน ... เรียกสำเนียงใต้ว่า “คลองคองแห่” หลังจากนั้นคนที่เขียนก็เขียนตามสำเนียงพูด จากนั้นมาก็สำรวจมาอีก จะตั้งเป็นชื่อตำบล ชาวบ้านก็ว่า คลองแห คลองแห คือสำเนียงจาก ซ้องกับคลองมันกล้ำกัน คลอง/ซ้องแห คนได้พูดเร็ว จากนั้นจึงตั้งชื่อตรงนี้เลยว่า คลองแห มาจนถึงปัจจุบันนี้” (เจ้าอาวาส, สัมภาษณ์)

การสานต่อเจตนารมณ์ชาวกลันตันด้วยการสร้างเจดีย์มหาบุญ ทำให้เรื่องเล่าที่เป็นตำนานเกี่ยวกับที่มาที่ไปของทรัพย์สินมีค่าเพื่อบรรจุในเจดีย์นครศรีธรรมราช แต่ไม่สามารถบรรจุได้ ถูกฝังที่โคนนกคุ้ม ณ วัดคลองแห เมื่อสร้างเจดีย์มหาบุญทำให้กลายเป็นความทรงจำสังคม (social memory) ประจักษ์พยานชาวกลันตันไม่หลงเหลืออยู่อีกแล้ว แต่มีใบบอกหนึ่งซึ่งถูกขุดขึ้นมาได้เป็นหลักฐาน เจ้าอาวาสได้ตอบคำถามนักข่าวที่ถามว่ามีหลักฐานหรือไม่ ท่านตอบว่า “ทรัพย์สินสมบัติ

ที่ฝังไว้ที่ปรากฏขึ้นมาก็มีใหลอยู่ใบบนึ่ง ที่รถได้ทำการ ขุดเจอขึ้นมา ใหลเก็บไว้ที่สถานที “โคกหลังนกคุ่ม” ที่ ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ (อยู่หมู่ 4 ต.คลองแห) แล้วก็เป็ นพื้นที่ที่มีความศักดิ์สิทธิ์ทุกปีจะมีชาวบ้านมาใหลมาบูชา มาขอโชคขอลาภ ขอความประสบความสำเร็จทุก ๆ ปี และพื้นที่ต่งนี้ก็มีการสร้างเจดีย์เกิดขึ้น เพื่อเป็นการ สนองต่อจุดมุ่งหมายของชาวกลันตัน” (หนังสือพิมพ์ บ้านข่าว, online) ซึ่งชาวกลันตันเป็นชาวพุทธที่มี ศรัทธาต่อพุทธศาสนา การสนองเจตนารมณืชาวกลันตัน ก็เป็นการสร้างอตัลัษณ์วัดคลองแหที่เชื่อมโยงศรัทธา ของพุทธศาสนิกชนเข้ากับพื้นที่ของวัดคลองแห ซึ่ง เคยเป็นทางผ่านของชาวกลันตันในการเดินทางไป เจดีย์นครศรีธรรมราช เจตนารมณืของชาวกลันตันจะ ได้รับการระลึกถึงโดยมีเครื่องเตือนความจำ คือ เจดีย์ มหาบุญ มิใช่แคโคกนกคุ่มอีกต่อไป

2.2 วัดคลองแหกับการเปิดพื้นที่ให้กับความ หลากหลายทางวัฒนธรรม

ตลาดน้ำวัดคลองแหแต่เดิมก็ได้เปิดพื้นที่ให้กับ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่อยู่บนเงื่อนไข ของการค้าและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะ เห็นได้ว่าคนเดินตลาดวัดคลองแหจำนวนกว่าเก้าสิบบ เอรืเซ็นต์คือชาวมุสลิม เมื่อมีการสร้างเจดีย์มหาบุญ ซึ่งมัลักษณะผสมผสานจากแต่ละภูมิภาคในประเทศไทย และศิลปะไทยกับพม่า ก็เป็นการเปิดให้ศิลปะจากทาง พม่าเข้ามามีพื้นที่ในประเทศไทยจึงมีความหลากหลาย ทางวัฒนธรรมยิ่งขึ้น

ศิลปะแบบไทย คือการจำลองเจดีย์พระธาตุย่อ ส่วนในแต่ละจังหวัดให้เรียงรายล้อมเจดีย์มหาบุญ หรือชเวดากองจำลอง ขณะนี้อยู่ระหว่างการก่อสร้าง ยังไม่แน่ชัดว่าเป็นเจดีย์จากจังหวัดใดของไทยบ้าง แต่ จากการสัมภาษณ์ทราบเบื้องต้นว่าเจดีย์จำลองของ ไทยมีความหลากหลายมาก

ภาพ 2 เจดีย์จำลองย่อส่วนในแต่ละจังหวัดของไทย รายล้อมเจดีย์มหาบุญและพญานาค (ถ่ายโดยผู้เขียนบทความ)

ภาพ 3 ชุ่มประตู่ทางขึ้นเจดีย์มหาบุญ (ถ่ายโดยผู้เขียนบทความ)

“บริเวณที่สร้างเจดีย์มหาบุญเคยเป็นบ่อปลามา ก่อน คลองแหเป็นคลองธรรมชาติ เจดีย์พระธาตุ จำลองย่อส่วนซึ่งเป็นเจดีย์ประจำจังหวัดแต่ละจังหวัด ในประเทศไทยมาผสมผสานกันเป็นความคิดของ ท่านเจ้าอาวาส” (ลุงคล้าย: ผู้สัมภาษณ์) ในขณะที่ พระสีนะ ซึ่งเป็นพระชาวมอญ อดีตเคยทำงานรับเหมา ก่อสร้างในประเทศไทย กล่าวถึงการนำเจดีย์จำลอง ย่อส่วนของแต่ละจังหวัดในประเทศไทยมาสร้างล้อมรอบ

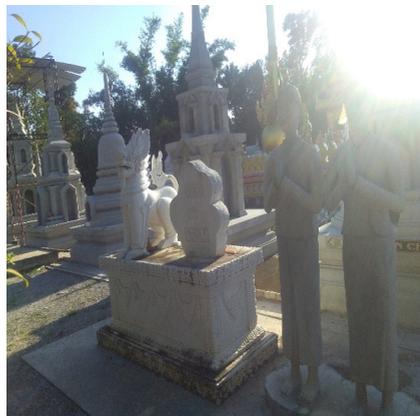
เจดีย์มหาบุญ “เป็นสิ่งที่ชาวบ้านอยากให้มีสมมุติฐาน” (พระสีน๊ะ, สัมภาษณ์)

บริเวณใกล้กับทางเข้าเจดีย์มหาบุญมีตัวละคร “ชื่อทอง แก้ว น้อย เห่ง จากหนังตะลุง เชื่อว่าตัวละครเหล่านี้ปรากฏกระจายอยู่ในทุกภาคของไทย” (ลูกคล้าย: ผู้ให้สัมภาษณ์) ตัวละครเหล่านี้มาจากหนังตะลุง ตัวละครเหล่านี้เป็นตัวตลกหรือตัวบ้า การนำตัวตลกมาเขียนคือชื่อบริเวณเจดีย์ เป็นการเปิดพื้นที่ให้ความหลากหลายในฐานะตัวแทนของวัฒนธรรมได้ได้เข้ามาผสมอย่างเด่นชัด

ซุ้มประตูทางเข้าเจดีย์มหาบุญมีลักษณะผสมผสานกัน แต่ก่อนไปทางใกล้ศิลปะแบบไทยมากกว่าทางพม่า พระครูวาปีธรรมอุดม เจ้าอาวาสวัดคลองแหให้สัมภาษณ์ว่า “จำลองรูปแบบมาให้ใกล้เคียงกับเจดีย์ชเวดากอง แต่ถ้าถามว่ารูปแบบของเจดีย์นี้ พม่าก็ไม่มีรูปแบบ ของไทยก็ไม่มีรูปแบบ รูปแบบของเจดีย์มาจากลังกาทรงระฆังคว่ำ” (นักข่าวพลเมือง, online: 2558) จากการให้สัมภาษณ์แสดงให้เห็นว่าได้มีการทำลายเส้นแบ่งของเรา-ของเขาว่ามาจากแหล่งกำเนิดเดียวกันคือมาจากลังกาและเป็นเจดีย์ทรงระฆังคว่ำ

ศิลปะแบบไทยจะเน้นที่ลวดลาย แสดงให้เห็นว่าในส่วนรายละเอียดจะเป็นศิลปะไทย “ลายก็ลายไทยหมด เห่ง น้อย ก็ไทย ลายยอดขุ้มก็ไทย สิ่งนั้นมันเป็นเชิงลังกา ออกแบบจีน ก็เชิงเดียวกัน พญานาคจะออกแบบพม่า มอญ เขมร เหวดานั้นทรงไทยหมดเลย โดยมากก็ใช้รูปทรงแบบนั้น ถ้าพญานาคตั้งหลังคือของไทย ถ้าพญานาคตั้งหน้าเป็นเขมร แต่รูปหน้าก็ทรงของไทย” (เจ้าอาวาส, สัมภาษณ์)

พระพุทธรูปที่ประดิษฐานเรียงรายรอบเจดีย์มหาบุญ ทำจากหยกพม่า แต่หน้าพระพุทธรูปเหมือนของไทย อาจกล่าวว่าเป็นพระทรงพม่าแต่หน้าไทย จำนวนพระพุทธรูปหยกหน้าไทยมีจำนวน 24 องค์ เป็นพระพุทธรูปประจำวันทั้งเจ็ดเมื่อเพิ่มวันพุธกลางคืน จึงมี 8 องค์ เมื่อเพิ่มอีกเท่าหนึ่ง(คุณสง) จึงมีจำนวน 16 องค์ และพระพุทธรูปขี้ผึ้งใหญ่อีก 8 รวมจำนวนทั้งหมด 24 องค์ เคยมีศุภกการมาตรวจด้วยเกรงว่าพระพุทธรูปอาจถูกแยกไปวัดอื่น แต่คนที่นี่ยืนยันว่าไม่แยก พระพุทธรูปส่งมาจากพม่า หน้าพระเหมือนของไทย รับพระจากจังหวัดระนอง ลงเรือรับมาจากพม่า (ลูกคล้าย, สัมภาษณ์)

ภาพ 4 ด้านซ้ายมือคือสิงห์ ด้านขวามือคือขวามอญพนมมือต้อนรับ (ถ่ายโดยผู้เขียนบทความ)

“ตัวเจดีย์ที่กำลังก่อสร้างมีรูปทรงระฆังคว่ำ คล้ายคลึงกับรูปแบบเจดีย์มหาธาตุเขวตากองในเมืองย่างกุ้ง ประเทศเมียนมา ที่แตกต่างจากเจดีย์หรือพระธาตุส่วนใหญ่ในภาคใต้ของไทยสถาปัตยกรรมรอบ ๆ ฐานเจดีย์จะมีการผสมผสานด้านศิลปะที่งดงามเอาไว้หลากหลายรูปแบบ ต้องอาศัยระยะเวลาและความชำนาญในการก่อสร้างเพื่อให้เจดีย์เสร็จสมบูรณ์ออกมา มีความสวยงามตามแบบที่ได้กำหนดไว้ พวกเขาเชื่อว่าจะเป็นการสร้างผลบุญครั้งยิ่งใหญ่ แม้จะไม่มีค่าตอบแทนเป็นเงินก็ตาม พวกเขาได้เข้ามาทำงานและอาศัยอยู่ในประเทศไทยมากกว่า 30 ปี การสร้างเจดีย์แห่งนี้จึงไม่เป็นเพียงศาสนสถานและที่พบปะรวมตัวของพวกเขาที่มาจากอาศัยอยู่ต่างบ้านต่างเมืองเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่กลางให้ได้เชื่อมร้อยสัมพันธ์ของคนโดยไม่แบ่งเชื้อชาติ จึงเป็นศูนย์รวมทางศาสนาที่เชื่อมพวกเขาเอาไว้ด้วยกัน” (นักข่าวพลเมือง, online: 2558)

อย่างไรก็ตาม การสร้างศาสนสถาน จำเป็นกับศาสนิกชนที่เคลื่อนย้ายเพื่อแสดงอัตลักษณ์ (identity) บ่งบอกสังคมไทยเปิดพื้นที่ให้ความต่างให้คนกลุ่มน้อยเข้าไปมีส่วนร่วมในการก่อสร้างเจดีย์และอาศัยอยู่ในวัด อย่างไรก็ตามการเปิดพื้นที่ให้ความต่างมิใช่การเปิดรับทุกอย่างให้เข้ามาได้ แต่เป็นการเลือกรับและนำมาผสมผสานกับแบบไทย ทั้งการไม่ใช้ชื่อเรียกอย่างเป็นทางการว่า เจดีย์เขวตากองจำลอง หรือชื่อที่เป็นภาษามอญ แต่เรียกว่า เจดีย์มหาบุญ เป็นชื่อที่เปิดกว้าง ให้ความหมายในทางกุศล แต่ก็เป็นการปิดไม่ให้ปรากฏชื่อที่จะเป็นประจักษ์พยานอย่างเด่นชัด คงไว้แต่เพียงรูปทรงที่เป็นการจำลองเจดีย์เขวตากองกว่า 90 เปอร์เซนต์

2.3 วัดคลองแหกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชน และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

นอกจากการสร้างเจดีย์มหาบุญเพื่อสานต่อเจตนารมณ์ชาวกลันตันแล้ว ทางวัดได้พระบรมสารีริกธาตุมาจากรัฐสภา การสร้างเจดีย์ก็จะได้เป็นสถานที่อันควรแก่การบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ครุวาปีธรรมอุดม เจ้าอาวาสวัดคลองแห กล่าวว่า “รู้สึกมีความยินดีที่ทางวัดได้มีโครงการที่จะสร้างเจดีย์อยู่แล้ว คือทางวัดได้รับพระบรมสารีริกธาตุมาจากรัฐสภาเมื่อปี 2551 และมีโครงการที่จะสร้างเจดีย์ ณ สถานที่ตรงนั้นเรียกว่าเป็นพื้นที่ประวัติศาสตร์ของชุมชน” (นักข่าวพลเมือง, online: 2558)

เจ้าอาวาสวัดคลองแห กล่าวว่า “ประโยชน์ที่ทุกคนได้รับ คือ คลองแหจะได้มีคนมาเยี่ยมเยียนมากยิ่งขึ้น อย่างน้อยในวันสำคัญทางพุทธศาสนาก็จะมีทุกคนมาร่วมเวียนเทียนกัน ณ สถานที่ตรงนี้ และก็อีกอย่างหนึ่งเป็นศูนย์รวมของชาวมอญ ชาวพม่าที่อยู่ในละแวกใกล้เคียงเมื่อถึงวันสำคัญทางพุทธศาสนาก็จะได้มากกราบไหว้ทำพิธีบริเวณตรงนี้ ก็จะทำให้ชาวคลองแหนี้มีรายได้มากขึ้นในเรื่องของการขายสินค้าต่าง ๆ อย่างเช่น การขายน้ำ ขายรูป ขายเทียน และอีกอย่างหนึ่งก็จะเป็นสถานที่ เป็นแหล่งท่องเที่ยวของอำเภอหาดใหญ่ (หนังสือพิมพ์บ้านข่าว, online: 2558)

เมื่อเจดีย์มหาบุญดำเนินการก่อสร้างสำเร็จ ชุมชนวัดคลองแห โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดคลองแหจะถูกพัฒนาเป็นพื้นที่ผสมระหว่างศูนย์กลางทาง (พุทธ) ศาสนา และศูนย์กลางทางเศรษฐกิจอีกแห่งหนึ่งในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา และของภาคใต้ตอนล่าง โดยมี “เจดีย์มหาบุญ” และ “ตลาดน้ำคลองแห” ร่วมกันโอกาสในการเป็นพื้นที่แห่งการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ร่วมกับการกระตุ้นวัฒนธรรมการท่องเที่ยวหรือธุรกิจนี้เองส่งผลให้การก่อสร้างเจดีย์มหาบุญเป็นสิ่งที่ไม่ได้มีแค่วัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่ง ไม่เฉพาะแต่ความหนาแน่นของประชากรชาวมอญเท่านั้น ความเป็น

ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของ “ตลาดน้ำคลองแห” ซึ่งตั้งอยู่บริเวณคลองแหข้างวัดคลองแห เป็นแหล่งค้าขายที่เรียกว่า ตลาดน้ำ เปิดต้อนรับคนทั้งไทยและต่างชาติ โดยเฉพาะที่มาจากชายแดนใต้ซึ่งมีชาวมุสลิมเป็นส่วนใหญ่จึงเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในพื้นที่นี้คุ้นเคยและไม่รู้สึกรู้ว่ามีความแปลกแยกกับผู้คนและวัฒนธรรมส่งผลให้วิถีชีวิตของชาวบ้านชุมชนวัดคลองแหกลมกลืนเข้ากับวัฒนธรรมที่หลากหลายได้มากกว่า จึงอาจกล่าวได้ว่าปัจจัยทางเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่หล่อหลอมรูปแบบพฤติกรรมของผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุมชนวัดคลองแหได้ทางหนึ่ง

แหล่งเรียนรู้ชุมชน เชื่อมโยงกับบริบทบางอย่างหรือเงื่อนไขบางอย่างในกรณีของเงื่อนไขที่เกี่ยวกับการสร้างเจดีย์มหาบุญก็คือ ไม่ใช่อยู่ที่ ๗ ก็ต้องการเจดีย์มหาบุญ แต่ต้องการสิ่งนี้ในฐานะที่เป็นทางเลือกของการจัดการประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชนอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐ เนื่องจากเงินที่ทางวัดได้รับจากกรมศาสนาเพื่อดำเนินการพัฒนาปรับปรุงวัดแต่ในส่วนนี้ไม่มีใครกล่าวถึงนอกจากลุงตม อดีตข้าราชการเกษียณและเคยเป็นกรรมการวัดคลองแห ลุงตมกล่าวว่า “พวกราชการ เรียกอะไรทางพุทธศาสตร์ หรืออะไร ‘กรมศาสนา’ นี้แหละ จะยึดเงินของเราไป วัดไหนใช้ไม่เป็น เงินได้มา เท่าไหร่ไม่ว่า แต่ถ้าได้แล้ว เราต้องสร้างปรับปรุงให้สวยงามตามคุยกับท่าน (เจ้าอาวาส) เงินได้มาเท่าไรไม่ว่า เราจะไม่ให้เหลือ ตามคุยแล้ว ตาไม่มีหลักฐานให้เงินเราเหลือหรือยกพวกกรมศาสนา กินเงินทองวัด” (ลุงตม, สัมภาษณ์) ต่างจากลุงคล้ายกล่าวว่า “รัฐไม่ได้ให้เงินสนับสนุนการก่อสร้าง แต่เป็นเงินจากศรัทธาของชาวมอญมากกว่าจากประชาชนคนไทยด้วยก็เข้ามาสนับสนุนส่งเสริม” (ลุงคล้าย, สัมภาษณ์) ส่วนเจ้าอาวาสกล่าวว่าเงินบริจาคเป็นของคนไทยมากกว่า “การบริจาคก็ทั้งไทยและ

มอญ แต่คนไทยมากกว่า ก็ไปดูชื่อที่บริจาคสิ คนไทย” (เจ้าอาวาส, สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่าสิ่งที่เจ้าอาวาสกล่าวขัดแย้งกับลุงตม แต่ก็ก็เป็นสิ่งที่มีหลักฐานยืนยันว่าชาวไทยบริจาคมมากกว่า

ช่วงแรกยังไม่มี การจ่ายค่าแรงงานก่อสร้าง เนื่องจากมีคนงานชาวมอญจำนวนมาก 200-300 คน อาสาความร่วมมือด้วยช่วยกันก่อสร้างเจดีย์มหาบุญ “สมัยก่อนช่วงเริ่มสร้างในปี พ.ศ.2557 จนถึงปัจจุบัน พ.ศ. 2561 ระยะเวลาประมาณ 3 ปี มีคนงานชาวมอญมาช่วยกันบางครั้งมีจำนวนคนถึง 200-300 ก็มี ช่วงแรกมาจากสตูล หากใหญ่ สงขลา ปัจจุบันชาวมอญไปทำงานโรงงานกัน ขณะนี้เหลือคนงานประจำทั้งหมด 5 คน ขณะนี้ทางวัดจ้างให้ทำ” (ลุงคล้าย, สัมภาษณ์) สอดคล้องกับเจ้าอาวาสซึ่งกล่าวว่าปัจจุบันให้ค่าแรงปัจจุบันมีการจ่ายค่าแรงให้คนงานก่อสร้าง “ค่าจ้างก็แล้วแต่ตีตามงาน วันละ 360” (เจ้าอาวาส, สัมภาษณ์) “สมัยที่ชาวบ้านบริจาคแล้วแหวนเงินทอง เป็นคนไทย คนมอญไม่เกี่ยว คนมอญเป็นผู้ใช้แรงงานมาสร้างชาวมอญทำด้วยความศรัทธา วัตถุประสงค์วัดจัดทำให้เขามาช่วยวันเสาร์อาทิตย์ที่เขาว่าง ถ้าปฏิมากรรมกนกตามลาย ทางวัดจ้าง” (เจ้าอาวาส, สัมภาษณ์) จะเห็นได้ว่า การจ่ายค่าแรงเป็นสิ่งที่เพิ่งเกิดขึ้นภายหลังเป็นไปได้อาจเกิดจากจำนวนคนงานก่อสร้างชาวมอญที่ลดน้อยลง ประกอบกับการใช้คตินิยมสมัยใหม่ที่มองว่าการทำงานควรได้ค่าแรงเป็นผลตอบแทน มิใช่เป็นการเอาเปรียบลูกจ้าง ทั้งยังเป็นการแสดงน้ำใจของชาวไทยที่จะมีให้คนมอญด้วยแม้ว่าชาวมอญจะปรารถนาเงินหรือไม่ก็ตาม แต่โดยเจตนาตั้งต้นเขาเหล่านั้นต้องการสร้างสนองคุณพุทธศาสนา พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร (รัชกาลที่ 9) และแผ่นดินไทยมากกว่าสิ่งอื่นใด โดยเฉพาะเงินตอบแทน

บทส่งท้าย

เจดีย์มหาบุญ คือพื้นที่ของการนิยามอัตลักษณ์ ทั้งชาวมอญและวัดคลองแห ต่างผูกโยงกับความทรงจำ เจดีย์มหาบุญจำลองมาจากเจดีย์ชเวดากอง ชาวมอญ มีความทรงจำเกี่ยวกับเจดีย์ชเวดากอง ส่วนภูมิหลัง อันเป็นตำนานของวัดคลองแหก็มีความทรงจำเกี่ยวกับ ชาวกลันตันที่ฝังทรัพย์สมบัติที่โคกนกคุ้ม แดนศักดิ์สิทธิ์ ใกล้เจดีย์มหาบุญ การสร้างอัตลักษณ์ชาวมอญที่เกี่ยวข้องกับการก่อสร้างเจดีย์มหาบุญใน 3 ลักษณะ คือ ชาวมอญผู้ศรัทธาอย่างยิ่งในพุทธศาสนา ชาวมอญผู้มีทักษะในงานช่างก่อสร้างสถาปัตยกรรม ชาวมอญผู้สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร และแผ่นดินไทย ซึ่งแสดงให้เห็นการสร้างอัตลักษณ์ชาวมอญที่สัมพันธ์กับพุทธศาสนา ความสามารถทางจิตรศิลป์ การก่อสร้าง และพระมหากษัตริย์ไทยและแผ่นดินไทย ส่วนการสร้างอัตลักษณ์ใหม่ของวัดคลองแหผ่านการสร้างเจดีย์มหาบุญใน 3 ลักษณะ คือ วัดคลองแหกับการสร้างสานต่อเจตนารมณ์ชาวกลันตัน วัดคลองแหกับการเปิดพื้นที่ให้กับความหลากหลายทางวัฒนธรรม

เอกสารอ้างอิง

- จักรกริช สังขมณี. (2561). *ชายแดนศึกษากับเขต-ชั้นวิทยาของพื้นที่ในระหว่าง*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2546). *อาวูมิชีวิต? : แนวคิดเชิงวิพากษ์ว่าด้วยความรุนแรง*. กรุงเทพฯ: ฟ้ามืดเดียวกัน.
- นักข่าวพลเมือง (2558). *ชาวเมียนมาร่วมสร้างเจดีย์ถวายวัดคลองแห จ.สงขลา* [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 9 มกราคม 2561, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=c-AMZCnOQQM>
- นัทธนัย ประสานนาม. (2018). *นวนิธี วิถีวิทยา 06* [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 20 มกราคม 2562, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=DgvybjPZB4no>
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2561). *พระร้องไห้ ในระบบราชการ* [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 28 ธันวาคม 2561, จาก https://www.matichonweekly.com/column/article_157765
- ประสิทธิ์ ลิปรีชา. (2548). *การค้าข้ามพรมแดนกับอัตลักษณ์ม้ง*. รายงานการวิจัยภายใต้โครงการอำนาจพื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองเชิงวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว).

วัดคลองแหกับการเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แสดงให้เห็นการสร้างอัตลักษณ์วัดคลองแหที่เชื่อมโยงกับอดีต การผสมผสานศิลปะไทยพม่า และการทำให้ความทรงจำกลายเป็นเรื่องประวัติศาสตร์และแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผลที่คาดหวังว่าจะได้รับคือวัดคลองแหจะได้ประโยชน์จากการเป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอนาคต ซึ่งจะส่งผลให้เงินเดินสะพัดส่งผลให้ชุมชนคลองแหเป็นแหล่งเศรษฐกิจที่โดดเด่นขึ้นมา หลังจากชบเซามาช่วงหนึ่งดังจะเห็นได้จากตลาดน้ำคลองแหที่ไม่ได้คับคั่งมากเหมือนเมื่อก่อนและคนมอญที่อาจมาร่วมก่อสร้างเจดีย์มหาบุญลดน้อยลง แม้ตลาดน้ำคลองแหจะมีผู้คนคับคั่งแต่ก็เป็นในส่วนเศรษฐกิจนอกวัดและเปิดแค่ช่วงเสาร์อาทิตย์เท่านั้น แต่เมื่อเจดีย์มหาบุญสร้างสำเร็จ พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แห่งนี้คือดินแดนภายในวัดโดยตรงและเปิดให้สักการะทุกวัน จะเป็นความหวังของคนทุกฝ่ายไม่ว่าไทยหรือมอญที่ได้สร้างอัตลักษณ์ของตนเชื่อมโยงกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์แรงศรัทธา เรื่องเล่าผ่านการสร้างเจดีย์มหาบุญหรือชเวดากองจำลอง ●

หนังสือพิมพ์บ้านข่าว. (2558). เจดีย์หลังนกคุ้ม วัดคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา [ออนไลน์]. สืบค้นเมื่อ 18 มกราคม 2561, จาก <https://www.youtube.com/watch?v=GJ3oX8rAfRY>

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (ม.ป.ป.). พหุวัฒนธรรมในบริบทของการเปลี่ยนผ่านทางสังคมและวัฒนธรรม. ใน *รัฐชาติและชาติพันธุ์*. เชียงใหม่: สำนักส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 10 จังหวัดเชียงใหม่.

บุคลากร

กริต ไม่ทราบนามสกุล (ชาวมอญ). (2561, ธันวาคม 30). ณ วัดคลองแห บ้านคลองเตย หมู่ 4 ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์.

คล้าย ไม่ทราบนามสกุล (ชาวไทย). (2561, พฤศจิกายน 23). ณ วัดคลองแห บ้านคลองเตย หมู่ 4 ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์.

คม ไม่ทราบนามสกุล (ชาวไทย). (2561, ตุลาคม 26). ณ วัดคลองแห บ้านคลองเตย หมู่ 4 ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์.

ไบปฏิกาสมศักดิ์ วิฑิตคุณ, พระครู. (2561, ธันวาคม 30). ณ วัดคลองแห บ้านคลองเตย หมู่ 4 ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์.

วาปีธรรมอุดม, พระครู เจ้าอาวาสวัดคลองแห. (2561, ธันวาคม 30). ณ วัดคลองแห บ้านคลองเตย หมู่ 4 ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์.

เว่ย ไม่ทราบนามสกุล (ชาวมอญ). (2561, ธันวาคม 30). ณ วัดคลองแห บ้านคลองเตย หมู่ 4 ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์.

สินะ, พระ. (2561, พฤศจิกายน 23). ณ วัดคลองแห บ้านคลองเตย หมู่ 4 ตำบลคลองแห อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. สัมภาษณ์.

ภาษาอังกฤษ

Misztal, Barbara A. (2003). *Theories of Social Remembering*. New York: McGraw-Hill Professional Publishing.

Smith, Laurajane. (2006). *Use of Heritage*. London and New York: Routledge.